

Hans Kiib:

Græsrodsbevægelser i Danmark

Anmeldelse af Poul Erik Mouritzen, Niels Refslund Poulsen og Finn Breinholt Larsen: Borgerdeltagelse og græsrodsbevægelser - nogle nyere tendenser i dansk politik, Århus: Forlaget Politica, 1978. 133 s. Kr. 40,00.

Siden 60'ernes atommarcher, Rindalisme og antiautoritære studenteroprør er der sket en eksplosionsagtig vækst i antallet af selvorganiserede basisgrupper og -organisationer, og der er sket en voldsom udvidelse af de områder, hvor disse grupper og organisationer gør sig gældende, socialt såvel som politisk. Af samme grund fungerer disse græsrodsbevægelser eller aktionsgrupper som væsentlige anknætningspunkter i den politiske venstrefløjs kritik af den aktuelle danske kapitalisme og dens civilisationsformer og i venstrefløjens politisk-strategiske diskussioner.

Imidlertid er det min opfattelse, at venstrefløjdiskussionen fungerer usikkert på dette felt, hvilket blandt andet skyldes mangelfuld vidensgrundlag og erfaringsopsamlinger fra de enkelte bevægelser og i mere generaliseret form.

Med hensyn til bevægelsernes status i forhold til kapitalismekritikken er deres mangfoldighed og sagsmæssige udbredelse blevet taget som "udtryk for" meget væsentlige sociale og ideologiske opbrud - som "udtryk for" at det politiske systems legitimitet i befolkningen er stærkt vigende, og endelig for at kritikken af de livsformer, som er sat af den senkapitalistiske udvikling, virkelig fungerer i brede lag.

Med hensyn til deres rolle i et strategisk perspektiv - i kampen for en social frigørelse og en socialistisk magtovertagelse - knytter der sig bredt i den danske venstrefløj "en væsentlig politisk optimisme" til disse bevægelsers styrke og til muligheden af en politisk samling af disse.

Denne usikkerhed stiller altså en række centrale programatiske spørgsmål for venstrefløjens, men også for bevægelserne selv i deres afklaringsproces, deres mål- og strategiformulering.

Det drejer sig blandt andet om videns- og erfaringsopsamling om

- radikalitet og retning i de forskellige bevægelers kapitalismekritik,
- den klasse-mæssige sammensætning og rekruttering og sammenhængen til de socio-økonomiske forandringsprocesser,
- organisationsformer og intern demokrati,
- mål og strategi,
- den sociale og politiske dynamik og sammenhængskraft i de forskellige typer bevægelser.

Det er opgaver, som bevægelser og venstrefløj må gå ind i, men muligheden for, at etablerede forskningsinstitutioner i samfundet kan bidrage til dette arbejde, er også til stede.

Bogen "Borgerdeltagelse og græsrodsbevægelser" er et positivt bidrag fra et sådant etableret forskningsmiljø, Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Det er et forsøg på at give en samlet vurdering af en række græsrodsbevægelser og borgerinitiativers politiske status og rolle.

Kort fortalt drejer det sig om en beskrivelse af tre typer af bevægelser: Lokale bevægelser (omkring fysisk planlægning og miljø-sager), bevægelser omkring "de store sager" (Anti-EF bevægelsen og Anti-atomkraft bevægelsen) og endelig borgerdeltagelse i forskningen.

Bogens behandling af de tre typer falder hver i et afsnit. Derudover er der yderligere to: Et indledende historisk afsnit, som søger at klargøre nogle linier i de politiske institutioners udvikling herhjemme. Det er en kort beskrivelse af udviklingen i statsapparatet og i statens funktioner, om ændringer i partiers og interesseorganisationers rolle og endelig en påpegning af fremkomsten af et stigende antal græsrodsbevægelser den sidste halve snes år. Afsnittet er

et rids af udviklingen på en række områder, der formodes at være væsentlige for forståelsen af udviklingen i den uformelle borgerdeltagelse. (s. 14)

Endelig følger et afslutningsafsnit (svarende til den første "græsrodsartikel"), hvor forfatterne søger at uddrage nogle generelle træk ved de behandlede bevægelser.

Jeg vil især koncentrere mig om en kritik af problemformuleringen, af politikforståelsen og forståelsen af de politiske institutioners krise, sådan som det kommer til udtryk i bogens første og sidste afsnit og i artiklerne.

For mig at se ligger der heri nogle direkte grundlæggende forkortninger og fejlslutninger, der får væsentlig betydning for beskrivelsen af de konkrete bevægelser. Jeg er grundlæggende uenig med bogens bestemmelse af græsrodsbevægelserne, og jeg mener ikke, at det lykkes at trænge frem til det centrale ved bevægelserne som politisk fænomen i dag.

Af samme grund vil jeg lade forfatterens behandling af de enkelte organisationer og initiativer træde i baggrunden.

Græsrodsbevægelser og det politiske system

I bogens forord anføres:

Den bærende idé i rapporten er, at de former, hvorunder der stilles krav til det politiske system - med andre ord de former, hvorunder borgerne deltager i politik - har ændret sig gennem det seneste årti. (s. 7)

Og i afslutningskapitlet understreger forfatterne:

Vor hypotese er, at opkomsten af græsrodsorganisationerne må søges i de politiske partiers og interesseorganisationernes manglende evne til eller ringe mulighed for at formidle befolkningens krav til det politiske system. (s. 119) (min understregning)

Indholdet i disse par citater fungerer som meget centrale elementer i bogens problemformulering, i politikforståelsen og i væsensbestemmelsen af græsrodsbevægelserne.

Problemformuleringen

Problemformuleringen tager udgangspunkt i et centrale problem for det borgerlige, repræsentative demokratis funktionsmåde - set ud fra politologens synsvinkel: Hvordan forskellige interessegrupper og enkeltpersoner artikulerer deres krav ind i det konstituerede politiske apparat, hvor der sker en samordning og afvejning af interesse modsætninger. En gnidningsløs og ligelig formidling af de forskellige interesser fremmer "systemets" funktionsduelighed.

Gennem den sidste halve snes år har denne interesseartikulation ind i systemet forskubbet sig fra traditionelle partier og interesseorganisationer til i væsentligt omfang også at gælde græsrodsorganisationer. Forfatterne stiller sig således den opgave at efterprøve disse nye kravformidlende formers effektivitet.

Politikbegrebet

Selv om der her er tale om aktioner og formidling af krav af en vis oppositionel karakter, fastholdes et traditionelt politikbegreb: at "borgernes deltagelse i politik" er identisk med kravformulering til det politiske system. Indholdet i det politiske liv bestemmes således næsten udelukkende som det, der kan opfattes som politiske problemer i "det politiske system" - altså sektorielt og sagsopdelte enkeltproblemer, der lader sig udsætte for interesseafvejning, uden at det anfægter selve det politiske systems funktionsgrundlag.

På denne måde afskæres for mig at se en politikforståelse, hvor rammerne for, hvad der kan opfattes som politik i systemet, er sprængte, hvor det ikke blot drejer sig om omfanget og retningen af den statslige regulering og overførsler af kapital- og pengeydelse. Der afskæres fra en politikforståelse, der kan rumme, at hele det sociale spørgsmål politiseres, at organiseringen af folks hverdag og hele liv - som en særlig form under senkapitalismen, hvor blandt andet staten organiserer flere og flere af befolkningens livssammenhænge - gøres til politik. Der afskæres fra et politikbegreb, hvor der sættes spørgsmålstejn ved de politiske institutioner, ved det politiske bureaukratiske "formynderi", altså en fokusering på det politisk-demokratiske spørgsmål.

Jeg mener, at dette "alternative" politikbegreb i stadig højere grad fungerer i befolkningen. Det får vel først og fremmest udtryk i apati og afmagtsfølelse, men i øvrigt også parlamentarisk i blandt andet protestpartier og "udenfor" i bevægelserne.

De politiske institutioners krise

Vi er her allerede langt inde i bestemmelsen af de politiske institutioners krise.

Ovenstående citater antyder, at krisen væsentligst består i,

at partier og organisationer ikke formår at formidle befolkningens krav til det politiske system.

Denne bestemmelse af den politiske krise er i overensstemmelse med såvel problemformuleringens udgangspunkt som den beskrevne politikforståelse:

Forfatterne fremfører:

På den ene side formulerer befolkningen stigende utilfredshed med blandt andet de øgede miljømæssige problemer, den tiltagende sociale isolation, dårlige bolig- og arbejdsforhold m.m. og med den økonomiske krise, de svære arbejdsløshedsproblemer og real-lønsnedgangen. Befolkningen kritiserer samfundet for at prioritere "vækst i kvantitet i stedet for i kvalitet", og den stiller i dag - især de unge - større krav til post-materielle værdier frem for materielle. På den anden side har disse kravformuleringer imidlertid stadig større problemer med at trænge igennem til de politiske beslutningstagere.

Historisk set har der udviklet sig en organisationsstruktur, der danner rammen om denne magtkamp (i systemet, min anm.). Der findes en række organisationer, der som en central opgave har at stille krav til det politiske system. Disse organisationer virker imidlertid samtidig som en slags filtre: det er ikke alle krav, der rejses, som går videre til de politiske beslutningstagere, og nogle går måske blot videre i stærkt modificeret form.

Organisationernes dobbelte funktion, at rejse krav og filtrere krav, er hensigtsmæssigt set ud fra systemets synspunkt. Som følge af organisationernes integration i det eksisterende magtapparat vil eventuelle systemoverskridende - eller revolutionære - krav normalt blive filteret fra eller via forskellige kompromisskabende mekanismer blive ændret på en måde, der er forenelig med systemets fortsatte eksistens. (s. 115)

Med udviklingen af statsapparatet og de politiske institutioner i efterkrigstiden skærpes problemet om organisationernes evne til kravformidling. Årsagerne hertil er flere:

For det første er de etablerede institutioners historie bl.a. en historie om tiltagende bureaukratisering...
For det andet er der sket en stigende integration af partier og interesseorganisationer i statsapparatet...

Der er tale om en ny form for korporativt politisk system, hvor der praktiseres en

arbejdsstil, der kan betegnes som "kompromis'er bag lukkede døre"...

For det tredje opfatter folk disse organisationer som en del af de rejste problemer, som medansvarlige for udviklingen... (Græsrodsartikel nr. 1)

Det kan synes, at forfatterne her er snublende nær ved en præcis bestemmelse. Men ved at fæstne filtreringsmekanismen og den korporative udviklings problemer til organisationerne kan problemformuleringens udgangspunkt fastholdes: at det drejer sig om et svigt i de politiske partiers og i organisationernes evne til at formidle befolkningens krav ind i det politiske system.

For så vidt at bestemmelsen af de politiske institutioners krise ikke udgør en del af en samlet klarlægning af de sociale, ideologiske og politiske opbrud i de forskellige samfundsklasser og behandles som en del af hele det kapitalistiske samfunds generelle legitimeringskrise, tabes den på gulvet.

Det bliver ikke eksplicit, at udviklingen af de korporative politiske strukturer er en af hjørnestenene i det senkapitalistiske samfunds reproduktion, og at legitimeringsproblemet her ikke lader sig løsrive fra kritikken af denne bestemte civilisationsform.

Problemet fastholdes som et formidlingsproblem mellem "befolkning" og "de politiske beslutningstagere", hvor det fra "befolkningens" side tendentielt drejer sig om etablering og effektivisering af nye formidlingskanaler.

Græsrodsbevægelsernes væsen

I Græsrodsartikel nr. 1 pointeres det, at

vi først og fremmest interesserer os for græsrodsbevægelserne som politiske aktører, dvs. som organisationer, som søger at påvirke udøvelsen af den politiske magt. Andre sider af græsrodsbevægelsernes virke lader vi ligge.

Forfatterne er her klar over, at der "er noget ud over" det at påvirke udøvelsen af magten. Men for så vidt problemet på forhånd er stillet på et traditionelt politologisk grundlag, bliver det umuligt at præcisere, hvad denne afskæring består i.

Bevægelsen bestemmes som ny formidlingsform for borgernes interesseartikulation ind i statsapparatet. Igennem denne nye form søger borgergrupper at presse på for 1) at få anerkendt flere og sammenhængende problemområder i samfundslivet som (legitime) poli-

tikfelter, og 2) en udvidelse af demokratiet og anerkendelse af borgerdeltagelse som legitime politiske aktører i det politiske system.

Jeg er meget uenig i denne bestemmelse af græsrodsbevægelserne. Konsekvenserne af bogens bestemmelse er, at man kun kan forholde sig til én bestemt del af disse bevægelser som social og politisk fænomen i dag: Nemlig den del, som ytrer sig i konkrete aktioner og konfrontationer med/forhandlinger i det offentlige apparat.

Aktionen som artikulationsform

Jeg vil først præcisere, hvilken status jeg mener at aktionen har i de sociale og politiske bevægelser.

Jeg mener, at aktionen er den sociale og politiske bevægelses særlige artikulationsform over for det offentlige politiske system. Den er det omdrejningspunkt, hvor reelle emancipationserfaringer etableres.

Aktionen kan stå alene i den forstand, at "den sociale og politiske bevægelse" kun består i en "fælles" holdning i en bestemt sag eller en sammenfaldende kritik af det politiske system og således (endnu) ikke er formaliseret i en organisation.

En tabt aktion kan betyde opløsning af ad-hoc-organisationer og dermed betyde tabet for et forum til erfaringsopsamling og fælles udvikling af kritik m.m. Men kritikken og utilfredsheden kan man ikke tage fra folk. Bevægelsen kan leve videre - i andre aktioner, i andre organisationer og fællesskaber.

Aktionen er en blandt flere politiske udtryks- eller artikulationsformer. Lige så vigtige politiske manifestationer bliver måske den årlige høstfest, oprettelsen af byggelegepladsen eller de interne diskussioner - forhold der kan styrke det sociale og kulturelle fællesskab.

Nyskabelsen ved de aktuelle græsrodsbevægelser

I afslutningsafsnittet fremfører forfatterne, at det, der adskiller bevægelserne fra interesseorganisationerne - begge forstået som interesseformidlingskanaler -, i det væsentlige er, at bevægelserne er orienteret mod en enkelt sag, at de som strategi søger "at påvirke de politiske beslutningstagere gennem at fremføre

kritik og alternative forslag og ved påvirkning af den offentlige opinion", og endelig at den væsentlige ressource er medlemmernes aktivitet.

I modsætning hertil søger interesseorganisationerne (og partierne) - i kraft af besiddelse af eller adgang til økonomiske eller politiske magtpositioner - at bevare disse positioner eller vinde nye, og de søger at pleje tætte kontakter til de politiske myndigheder.

Man har efter min mening her kun fat i et hjørne af nogle bevægelser og borgergruppers aktioner på konkrete sager.

Nyskabelsen ved de bevægelser, der er fremkommet i de sidste år, ligger ikke i "kombinationen af et bestemt formål/aktiviteten som politisk ressource/opinionsdannelsen som politisk strategi". (s. 117).

Nyskabelsen i disse bevægelser ligger for mig snarere i, at der i dag tendentielt sker en sammenknytning af de sociale og politisk-demokratiske spørgsmål, hvor kampen for sociale forbedringer er uløseligt bundet til direkte samfundsmæssig medbestemmelse, der drager de offentlige sociale tjenesters bureaukratiske karakter i tvivl. Dette forhold fungerer reelt i de radikale bevægelser, hvor der sker en politisering af snart sagt alle levevilkårsmæssige spørgsmål. Denne politisering sker i aktioner, hvor reelle emancipationserfaringer umiddelbart kan knytte an til kampen for bedre levevilkår. Det er kampen for forbedringer og for selvforvaltning.

Denne karakteristik af "det nye" ved bevægelserne i dag vil ikke umiddelbart kunne "passe" på alle borgerinitiativer og aktioner i dag. I mindre udviklede organisationer og bevægelser (med mere ad hoc karakter) fungerer denne "nyskabelse" kun som tendens, der i væsentligt omfang kan være overlejet af andre forståelser af indholdet i "borgerdeltagelsen".

Her vil jeg citere Adelbert Evers fra hans artikel i Arch + nr. 30: Kommunal decentralisering og basisdemokratisk bevægelse, Stuttgart, 1976. Her fremfører han en række eksempler fra den omstridte vurdering af borgerinitiativerne. Det er forskellige vurderinger, som fungerer i det politiske system, men som også præger visse bevægelser selvforståelse og rolle:

- fra det konservative synspunkt defineres 'frihed' i det væsentlige negatorisk, som den enkelte borgers frihed i forhold til kollektivet og til den offentlige planlægnings indgreb. Borgerinitiativer af denne kulør, som f.eks. "forældreinitiativerne" mod de hessiske overordnede retningslinier for skoleundervisningen, sigtede følgelig også mod en udvidet juridisk sikring af den enkeltes forældreret.

- i mange socialdemokratiske (kommunal-)repræsentanters øjne tolereres borgerinitiativerne derimod som udtryk for og midlet til en vækkelse af interessen for almenhedens anliggender, eller de fremmes ligefrem; samtidig afvises dog ethvert krav om en ændret organisering af de politiske beslutningsprocesser, og der henvises til, at deres rettigheder og friheder bør indskrænkes til rollen som det informerende og kritiske korrektiv til de egentlige beslutningstagere i institutionerne.

- kun i periferien af partierne, som f.eks. i U. J. socialisterne's debat om kommunalpolitik, fremhæves der over for dette synspunkt, at kollektivet er udgangspunkt og middel for aktiveringen af den enkelte borger, hvis frihed ikke realiseres upolitisk-individuelt, men "inden for selvorganiseringens rammer", "som følge af kollektive politiske læreprocesser". Borgerinitiativer får her en anden betydning for virkeliggørelsen af demokrati, når det hedder, at "boligbefolkningens interesser ... ikke udtømmende kan repræsenteres af partiorganisationer og andre politiske grupperinger".

Ud fra denne diskussion mener jeg, at det er nødvendigt at gennemføre en typologisering af de forskellige bevægelser - en typologisering der har udgangspunkt i såvel bevægelsernes mål og selvforståelse som i deres sociale og klasse-mæssige basis.

Behandlingen af de enkelte bevægelser

Jeg vil her kort angive, hvordan bogens politikforståelse og den forkortede bestemmelse af bevægelserne fungerer i beskrivelsen af de enkelte typer:

Udvælgelsen af de bevægelser, som er søgt beskrevet, sker entydigt ud fra bestemte lovgivningstiltag. Med hensyn til "de lokale bevægelser" reduceres beskrivelsen til en gennemgang af mulighederne for borgerdeltagelse i den fysiske planlægning henholdsvis i forhold til miljøbeskyttelsesloven.

Med hensyn til "de store sagers bevægelser" - Anti-EF- og Anti-atomkraftbevægelserne - behandles disse væsentligst ud fra det konkrete hændelsesforløb i organisationers konfrontation med det etablerede politiske system.

De store sagers bevægelser

Der er ingen tvivl om, at hovedvægten i bogens og artiklernes redegørelse ligger her. Årsagerne hertil synes i første omgang at have været ret pragmatiske: Det er her, forfatterne har haft størst konkret indsigt og har haft lettest adgang til litteratur. Men det er måske ingen tilfældighed, at netop disse to organisationer er blevet vægtet. Umiddelbart ligner de "rendyrkede eksempler" på etableringen af alternative kanaler ind til de politiske beslutningstagere, eksempler med et enkelt og entydigt sigte: at forhindre EF-medlemskab/atomkraftens indførelse.

Således kan der synes at være en vis rimelighed i at behandle Anti-EF-bevægelsen og OOA ud fra den forståelsesramme, som bogen udstikker. Disse organisationer har næsten udelukkende udviklet sig målrettet, organisatorisk og politisk-strategisk med udviklingen i den statslige markedspolitiske/energipolitiske debat og beslutninger. Disse faktorer har været meget afhængige af de politiske partiers og interesseorganisationers taktiske overvejelser om blandt andet anvendelse af information til offentligheden, anvendelse af folkeafstemning, etablering af modorganisationer og andet.

Bogen og artiklerne gennemfører således også en række væsentlige taktisk-politiske diskussioner i forhold til udfaldet af OOA's kamp. Ved en sammenlignende beskrivelse og erfaringsoverførsler fra EF-kampagnen fremhæves blandt andet, at OOA må søge at udskyde en folkeafstemning så længe som muligt, idet en sådan vil forenkle problemkomplekset i urimelig grad. I stedet må sættes på oplysning og forskellige forskningsprojekter. I tilfælde af en folkeafstemning må der sættes på at få lige stor sendetid til tilhængerne som til modstanderne - uden om de politiske partier - i TV og radio.

Imidlertid er de strategiske diskussioner fraværende. Hvad vil en sejr henholdsvis et nederlag betyde for de ansatser, der ligger til en bred bevægelse bag kritikken af den kapitalistiske udvikling af teknologien og arbejdsdelingen?

Hvad vil det ene henholdsvis det andet udfald betyde for alliancer mellem mellemlag, arbejdere og småborgerskab - på dette og på andre områder?

Endvidere synes det urimeligt, at disse to bevægelser ikke sættes ind i et historisk-analytisk perspektiv. Indplaceringen af

A-kraft-bevægelsen i "kongerækken" af andre "store sager": Atom-marcherne, studenteroprøret, den organisatoriske dannelse af "det nye venstre" i 60'erne, EF-bevægelsen, statskritikken op til krigsevalget i 73, den hede Christiania-debat i midten af 70'erne og endelig Atombevægelsen her i slutningen af 70'erne. Et sådant skridt ville måske godtgøre, at der her (OOA) ikke er tale om en enkeltstående bevægelse, men snarere om sammenfildrede tendenser i den sociale basis for kritikken og i aktionerne over denne år-række. Men dette spørgsmål rejses end ikke som politisk problem.

De lokale bevægelser

Med hensyn til bogens konkrete beskrivelse af de "lokale bevægelser" er denne karakteriseret ved et næsten totalt fravær. Den begrænser sig til en simpel påpegning af, at der har været relativ stor udvikling af aktioner i lokalområder (for bevarelse af skoler, sygehuse o.l.) og i boligområder (slumstormerne, lejeraktioner m.m.). Med hensyn til miljøområdet beskrives sagsforløbet omkring to miljøsager ganske kort.

Den væsentligste plads fyldes ud af en historisk gennemgang af lovgrundlaget på de to sagsområder, hvor der især fokuseres på borgernes mulighed for direkte deltagelse i sagsforløbet.

Den vigtigste politiske konklusion på afsnittet koncentrerer sig om borgernes mulighed for at etablere lovfæstede legitime kanaler til direkte påvirkning af de politiske beslutningstagere.

Borgergruppens mulighed for at få skabt formelle deltagelseskanaler er afhængig af, i hvilken grad deres målopfyldelse truer de herskende interesser i samfundet. (s. 58)

Det er lettest på planlægningsområdet, hvorimod det stiller sig langt sværere på miljø-området, hvor kapitalinteresser vil være umiddelbart truet.

Konklusionen falder nøje inden for bogens egen problemformulering. Men den kommer i det væsentlige op at stå som et ydre forhold til bevægelserne - ved en gennemgang af det politiske systems reaktionsmønster (i lovtekster m.v.) på et tiltagende legitimeringsproblem på disse sagsområder. Beskrivelsen af de lokale bevægelser er totalt overlejret af en beskrivelse af offentlig organiseret borgerdeltagelse, offentlighedsprocedure, klageret o.l.

Det kan således synes paradoksalt, at forfatterne finder belæg for at kunne få de lokale bevægelser til at svare til kendetegnene i deres "idealtypen" af en dansk græsrodsbevægelse (se s. 116). Men lukker man bogen og kikker på verden omkring os, synes det korrekt, at "de lokale bevægelser" ligner deres "idealtypen" på nogle punkter: Bl.a. med hensyn til organisation (at være løs, svagt formaliseret) og ressourcer (som væsentligt består af medlemmernes aktiviteter).

Men det lykkes kun at få "de lokale bevægelser" til at svare til "idealtypen" på en række andre områder ved på forhånd at reducere bevægelserne til aktioner, der er begrænset til bestemte sektorer inden for kommunalpolitikken.

Med dette kunstgreb bliver "de lokale bevægelser" både "enkel og sagsorienteret", deres strategi - i relation til den enkelte sag - bliver "at påvirke de politiske beslutningstagere direkte og indirekte gennem påvirkning af den offentlige opinion", og deres varighed bliver "kort".

Men undgår man dette kunstgreb, synes det evident, at mange af de lokale bevægelser - specielt i byerne - ikke blot retter sig mod en enkelt sag i kommunalpolitikken, men mod et vidt spektrum af sociale og politiske problemer vedrørende deres lokalområde. Specielt inden for beboerbevægelserne er der ikke så få eksempler på, at der er udviklet forholdsvis stærke organisationstyper, hvor man har haft relativt veludviklede forestillinger om reelt demokrati og selvforvaltning.

Jeg vil afslutningsvis fremhæve det positive i, at etablerede forskningsmiljøer tager problemfelter op, som kan være kontroversielle i forhold til den traditionelle politikforskning, der sædvanligvis har været anvendelsesorienteret ind i det politiske statsapparat. Det er væsentligt, at der her behandles et emne, der er centralt i forhold til venstrefløjens politisk-strategiske diskussioner.

Jeg vil påpege, at denne anmeldelse altså ikke er et forsøg på at nedgøre sådanne bestræbelser på alternativ politisk forskning. Hensigten har bl.a. været at fremføre, at forfatterne til dette arbejde stadig står tilbage med et manglende opgør med den traditionelle politologiske tilgang til dette felt. Det er et krav om et brud med en tilgang, som på forhånd afskærer sig fra at ind-

fange karakteren af de mere radikale dele af græsrodsbevægelserne i dag, en tilgang som ikke i tilstrækkeligt omfang kan differentiere mellem forskellige typer - bestemt blandt andet ud fra karakteren af deres politiske indhold.

Selve emnets karakter stiller dette krav.